

Zoologické zahrady jsou v České republice velmi populárními cíli rodinných i školních výletů. Z dlouhodobé zkušenosti vyplývá několik základních poznatků při užívání nepřesné terminologie u veřejnosti včetně žurnalistické vzhledem ke světu zoologických zahrad. A to jak při psaném projevu (např. sociální sítě, korespondence), tak i při projevu mluveném. Úkolem tohoto příspěvku je přiblížit základní problematiku okruhu jeho čtenářů.

Základní terminologie zoologických zahrad

Pojem zoo, jeho užití a pojmy podobné

Základní široce rozšířenou a hluboce zakořeněnou chybou je už sama literární, mediální a jiná psaná tradiční podoba ve tvaru ZOO. Hůlkové písmo v textu je obvykle užíváno u zkratk, kdy se používají iniciály více slov (např. OSN). Často tedy vidíme chybou podobu ~~ZOO~~ Plzeň. Ovšem dle názoru jazykovědců je správné použití ve tvaru „**zoo**“ a sice chápáno v rodě ženském, jako upravené sousloví zoologická zahrada. To má mimochodem zhruba dvousetletou tradici. Název konkrétní zoo je potom v pořádku ve tvaru „Zoo Pelhřimov“. V Českých zemích se ještě cca před 50 lety vnímalo slovo zoo jako substantivum rodu středního a v určitém období bylo dokonce sklonné (jít do zoa). Občas se dodnes setkáme s podobou „byl jsem v tom zoo“. V období tvoření českého pojmosloví existovala originální původní alternativa ve slovech živosad nebo zvířetnice. Ovšem slovo zvířetnice má buď historizující nebo dehonestující příznak.

Dalšími podobnými pojmy, někdy mající významové odlišnosti, jsou zoopark, minizoo a zookoutek. Druhé dva jednoznačně doprovázejí zoo malého rozsahu, ovšem slovo zoopark může být užíváno buď právě pro malou zoo, často novou či soukromou, někteří teoretici se ovšem přiklánějí, že by mělo jít o zoo, která má parkovou úpravu. Tedy např. vznikla v oboře, lese, lesoparku či zámecké zahradě. Pro všechny tři termíny se v Německu používá termín „tierpark“. České prostředí ovšem nemá jednoslovnou obdobu pro druh zoo z německy mluvících zemí - wildpark. Vystihuje jej označení „park divokých zvířat“.

Další základní pojmy a situace

Neujasněnost panuje u veřejnosti pro základní pracovní pozici zaměstnanců zoo, kteří mají přímo na starosti zvířata. Oborově je nejlepší **chovatel**, vžitě a rovněž výstižně **ošetřovatel**. Příznak nemocnice už má alternativně užívaný termín pečovatel a vysloveně zastaralé jsou termíny zřízenec nebo krmič. Posledně zmíněné reflektuje dlouho převládající názor, že hlavní, ne-li jedinou úlohou ošetřovatele je své svěřence nakrmit. Přitom v současnosti jsou na ně kladeny vysoké nároky, předpokládá se, že znají biologii chovaných zvířat v přírodě, jejich potřeby a péči o ně zajišťují v komplexním měřítku. Jde například o udržování a vývoj jejich prostředí. Včetně tzv. enrichmentu, případně tréninku a aktivizace. Často bývá nepochopena a zaměňována role a pracovní nadřazené funkce - zoologa a případně veterináře (zvěrolékaře). Zoolog (často tematicky zaměřený na systematickou nebo zoogeografickou, případně funkční skupinu zvířat) řeší problematiku chovatelů jakožto zaměstnanců, zvířat, expozic na svém úseku; v kontextu s krmivářem a dalšími úseky; rovněž má na starosti evidenci zvířat a výměnu s jinými zoo. Věcí veterináře je pak zejména zdravotní stav, prevence i zákroky.

Dalším okruhem, ve kterém veřejnost tápe a chybuje, je pojmenování míst, kde jsou zvířata v rámci zoo umístěna. Nadužívány jsou termíny pavilon a klec, kdy první by mělo označovat pouze budovy a druhé ubikaci za (většinou) železnými mřížemi. Nadřazeným pojmem je dozajista mezinárodní slovo **expozice**. Uzavřené expozice s použitím pletiva by měly nést název voliéra, volné otevřené expozice potom výběh. Zaměňováno bývá často akvárium s teráriem (jasným ukazatelem je 100% voda, 100% souš nebo jejich kombinace); podmnožiny s konkrétním obsahem jsou potom například insektárium, paludárium atp.

Občas se setkáváme i s vysloveně archaickými označeními některých procesů a stavů jako „držet zvířata“ nebo spíše mysliveckým termínem zvěř. Nesprávné slovní spojení je i „pěstovat kanáry, králíky...“. Pochopitelně zvířata se chovají. A také narození papouška, slepice, krokodýla... Příchod na svět z vejce by měl být popsán jako vyklubání či vylíhnutí.

Svět zoologických zahrad má i několik dalších mýtů, které je potřeba donekonečna vyvracet - o černé pumě, slizkých hadech, dikobrazech střílejících ostny nebo opicích, vybírajících si blechy atp.

České zoologické názvosloví (!)

Pro názvy živočichů a rostlin je definována tzv. binomická nomenklatura s rodovým a druhovým jménem, které obě začínají malými písmeny – například: **výr velký, jaguár americký**. Zřejmě vlivem německých a zejména anglických vzorů, používá velmi často veřejnost včetně žurnalistů osamocená rodová, i binomická jména s velkými písmeny. A sice například Lev Pustinný, Lemur, Emu atp. Objevují se i obecné, nepřesné nebo nesprávné formy v podobách Pštros Emu, Medvídek Mýval nebo dokonce Medvídek Koala. Zde je potřeba posílit roli škol, muzeí, národních parků i zoologických zahrad k objasnění a širokému etablování správného názvosloví.

Může dojít i rozdílu v použití názvu ve spisovné češtině a názvosloví, rovněž k použití zastaralých tvarů. Je to například dvojice chameleon x chameleón; muntžak x mundžak; gibbon x gibon. U některých zvířat se nabízejí nesprávné podoby ovíječ x ovíječ. Ve světě zoo se objevují pracovní latinismy (gutáta, sulkáta, dendrobátka), které ovšem nejsou oficiálními názvy, jiné se ale postupně do názvosloví dostávají (pelomeduza, batagur, emydura). Pozor rovněž na přejímání anglických názvů, je potřeba se přesvědčit, zda není český ekvivalent eland / antilopa losí; tarsier / nártoun... Ideálním pramenem je web www.biolib.cz.

Role a úkoly zoo v dnešním světě

V anglickém prostředí je používáno sousloví „mission and vision“. Tuto problematiku pomůže osvětlit, jak jsou zoo chápány svými návštěvníky a veřejností. Pro mnohé jsou zejména turistickým cílem a jako hlavní funkci vnímají úlohu rekreační a zábavní. Naopak samotné zoo (většinou členské v mezinárodních asociacích) považují za hlavní cíl ochranu přírody, biodiverzity a záchranu druhů (conservation), vzdělávání a výchovu veřejnosti (education) a vědu a výzkum (research). Jednotlivé úlohy se navzájem pochopitelně nevyklučují, ale naopak doplňují.

Ke vzdělání a přitom zábavě slouží naučný systém, komentované prohlídky, doprovodné akce, soutěže, návštěvy škol, publikační činnost včetně webu a sociálních sítí. Poslední desetiletí se mění postoj ke zvířatům, protežování jednotlivce (zvířecí celebrity), nadbytečná manipulace se zvířaty (vodění na přednášky, vyjímání

z expozic), nežádoucí kontakt návštěvníků a zvířat. Průvodním jevem historické ukázkové role zoo, přinášející divákovi pouze vysoký počet exotických zvířat, je komunikace veřejnosti o jednotlivých druzích v singuláru. Např. kde je medvěd, slon, lev; proč nemáte mrože, hrocha. V současnosti se zoologové a chovatelé maximálně přiklání k potřebám zvířat - rozměry a vybavení expozic, sociální prostředí, zeleň, úkryty, dieta, denní režim. Jiným anachronismem je touha návštěvníka vyhledávat osobní zážitek na úkor pohodlí i zdraví zvířat v podobě blízkých kontaktů, hlazení a krmení. Apriorně a pochopitelně mylně bývá očekáváno ochočení, krotkost či „neškodnost“ chovaných zoo-zvířat.

Žádná zoo nefunguje ve vakuu. Zvířata musejí odněkud přicházet a někam odcestovat. Proto je roky propracovávána regionální a mezinárodní spolupráce. Chovy mnoha druhů jsou koordinovány pracovními skupinami a záchrannými programy často s plemennými knihami. Zoo si mezi sebou zvířata často vyměňují, zapůjčují (deponují) či darují; obchod mezi statutárními zoo je věcí spíše výjimečnou.

Rovněž stoupající tendenci má podpora projektů ochrany přírody tzv. in situ ze strany zoo (národní parky, volná příroda) v různých částech světa; včetně morální, finanční a personální. Stále větší význam nabývá repatriace odchovaných zvířat ze zoo ve spolupráci s odbornými institucemi do přírody. Obrací se tak historický směr, kdy zvěřince a první zoo naplňovala zvířata odchycená v přírodě.

Martin Vobruba 29.9. 2022